

Zagadnienie rozmieszczenia produkcji rolniczej w Polsce

Z prac Katedry Organizacji Socjalistycznych Przedsiębiorstw
Rolniczych SGGW

W naszej gospodarce narodowej odczuwa się coraz bardziej potrzebę naukowego opracowania rozmieszczenia produkcji rolniczej. Rozmieszczenie produkcji rolniczej ważne jest dla planowania w rolnictwie w ogóle, a dla projektowania gospodarczego urządzenia socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych w szczególności. Zakres planowania bezpośredniego w rolnictwie stale się rozszerza. Projektowanie gospodarczego urządzenia socjalistycznych gospodarstw rolnych wchodzi już w etap prac masowych.

Do opracowywania tych projektów powołano w Ministerstwie PGR specjalne biuro, a w Ministerstwie Rolnictwa — Centralny Zarząd. Te placówki w wykonywaniu swoich prac często napotykają na trudności przy ustalaniu założeń produkcyjnych dla urządzanych przedsiębiorstw. Brak jest więc realnego planu rozmieszczenia produkcji rolniczej w poszczególnych rejonach kraju.

Opracowanie planu rozmieszczenia produkcji rolniczej w kraju nie jest sprawą łatwą. Nie ma ani doświadczeń i wzorów, ani też ugruntowanych metod rozmieszczenia produkcji.

Ostatnio w czasopiśmie „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej“, nr 1-2 1954, ukazały się dwie prace poświęcone problematyce rozmieszczenia produkcji rolniczej. Jedna z tych prac, napisana przez dr Fr. Dziedzica i mgr P. Dąbrowskiego, dotyczy rozmieszczenia i rozwoju roślin przemysłowych w woj. lubelskim, a druga — prof. R. Manteuffla i prof. T. Rychlika — zajmuje się metodą rozmieszczania produkcji w PGR.

Wymienione prace stanowiły podstawę do dyskusji w Katedrze Organizacji Socjalistycznych Przedsiębiorstw Rolnych

SGGW w Warszawie nad zagadnieniami rozmieszczenia produkcji rolniczej w Polsce. Dyskusja odbyła się 4 marca 1955 r. W zebraniu dyskusyjnym Katedry wzięli udział, oprócz autorów wspomnianych prac, pracownicy naukowcy i studenci Wydziału Ekonomicznego SGGW oraz zaproszeni goście z zewnątrz uczelni.

W dyskusji poruszono następujące problemy rozmieszczenia produkcji rolniczej w Polsce:

1. Pojęcie rejonizacji i rozmieszczenia

Większość dyskutantów wypowiedziała się za tym, aby pojęć rejonizacji i rozmieszczenia nie traktować jako jednego i tego samego zagadnienia. Rejonizacja bowiem dotyczy przyrodniczo-geograficznej strony rejonu, rozmieszczenie zaś stanowi stronę ekonomiczno-organizacyjną. Ponieważ warunki przyrodniczo-geograficzne zmieniają się wolniej niż ekonomiczno-organizacyjne, przeto rejonizacja jest trwalsza niż rozmieszczenie. Ponadto rozgraniczenie pojęć rejonizacji i rozmieszczenia ma swoje znaczenie i dla organizacji pracy nad tym zagadnieniem. Chodzi bowiem o to, aby opracowaniem rejonizacji zajmowały się raczej nauki ściśle przyrodnicze, a rozmieszczeniem raczej nauka ekonomiki i organizacji.

W kraju powinno się zarysować pewne rejony przyrodniczo-geograficzne. Ekonomista i organizator produkcji powinni w swej pracy tak korzystać z rejonizacji, jak korzystają z nauk szczegółowych. Wówczas rejonizacja i rozmieszczenie nie będą od siebie oddzielone, a będą się ze sobą łączyć.

W NRD organizacja pracy nad rozmieszczeniem polega na tym, że wpierw wydziela się tzw. naturalne rejony produk-

cyjne, a następnie opracowuje się ich problemy ekonomiczne i organizacyjne. Np. na terenie NRD wydzielono takich rejonów 17. Przy wydzielaniu rejonów kierowano się następującymi zasadami: krajobraz naturalny, klimat, gleby, główne rośliny uprawne.

Uczeni niemieccy, którzy opracowali wspomiane 17 naturalnych rejonów produkcyjnych, twierdzą, że warunki ekonomiczne nie mogą być podstawą do rozmieszczania produkcji rolniczej.

Niektórzy dyskutanci przeczyli słuszności rozgraniczania pojęć rejonizacji i rozmieszczenia, uważając je za sztuczne i nie mające większej przydatności praktycznej. Swą postawę uzasadniali potrzebą kompleksowych opracowań rozmieszczenia. Jednak u wielu obecnych względ ten budził wątpliwości, czy tak pomyślana organizacja pracy może doprowadzić do pożądanых skutków, to jest do wprowadzenia rozmieszczenia w życie. Metoda tzw. kompleksowego opracowywania rozmieszczenia jest raczej jednostronna i stwarza wrażenie, że nie uwzględnia się w niej terytorialnego rozmieszczenia pracy.

Pojęcie rozmieszczenia i rejonizacji ostatecznie jeszcze nie sprecyzowano.

2. Metoda rozmieszczania produkcji rolniczej

Metoda rozmieszczania produkcji rolniczej powinna być przede wszystkim prosta, a wszelkie obliczenia jasne. Przy rozmieszczaniu produkcji rolniczej powinno się jak najbardziej wykorzystać do rozwiązywania i realizacji określonych koncepcji, proste schematy matematyczne. Ta technika nie może jednak zastępować myśli. Nie można przy rozmieszczaniu produkcji pozbywać się ogólnego rozumowania.

Za upraszczaniem metody przemawia fakt, że aparat planowania nie jest jeszcze dostatecznie przygotowany do wykorzystywania metod skomplikowanych, zaś przeciwko upraszczaniu występuje mniejsza dokładność takiego opracowania. Jednak przy rozmieszczaniu produkcji nie

może być dużej dokładności, bowiem wskaźniki produkcyjne w gospodarstwie są prawie zawsze mało dokładne (np. plony, sztuki, wydajność). Jeśli więc opracowanie byłoby zbyt dokładne, to mimo to jednocześnie w wielu przypadkach mogłoby być błędne, a zawsze bardzo pracochłonne. To wszystko przemawia zatem przeciwko przesadnej dokładności opracowania.

U nas dotychczas rozmieszczanie produkcji odbywa się w oparciu o plan państwowy. Metody więc zmierzające w kierunku właściwego rozmieszczenia produkcji powinny opierać się zarówno na założeniach planowych, jak i na warunkach przyrodniczych i ekonomicznych. W pracach tych należy jednak zawsze stawiać pytanie: czy plan istnieje dla rozmieszczenia, czy rozmieszczenie dla planu. Profil produkcji rolniczej w rejonie powinien w znacznym stopniu wynikać z potrzeb społecznych, których wyrazem są zadania planowe.

Przy rozmieszczaniu produkcji rolniczej na przyszłość nie można nie liczyć się z tym, jaka produkcja była dotychczas na danym terenie, a jaka jest w chwili jej rozmieszczania. Pominięcie tych wiadomości przy projektowaniu rozmieszczenia może uniemożliwić realizację projektu. W obecnych naszych warunkach zasadniczym momentem przy rozmieszczaniu produkcji, powinna być specyfika możliwości rejonu.

Metoda przyjęta do rozmieszczania produkcji rolniczej powinna być taka, aby przy jej zastosowaniu na podstawie rozmieszczenia można było przystąpić do organizacji przedsiębiorstwa. Jedną z tych metod (demonstrowana w dyskusji przez prof. Rychlika na przykładzie PGR) polega na tym, że poszczególne okręgi lub zjednoczenia są traktowane tak, jakby stanowiły pojedyncze przedsiębiorstwa produkcyjne.

Podobnie jak w planowaniu, w rozmieszczaniu produkcji rolniczej należy stosować metodę bilansową. Bilanse mogą dotyczyć różnych powiązań. Podstawowym

powiązaniem jest zbilansowanie produkcji roślinnej ze zwierzęcą.

Znacznym uproszczeniem metodycznym przy sporządzaniu bilansu paszowego jest operowanie powierzchnią pastewną a nie ilościami (jednostkami wagowymi) pasz. Nie wolno jednak zapominać o tym, że posługiwanie się jednostkami powierzchniowymi, to tylko uproszczenie rachunkowe. Powierzchnia paszowa musi wynikać z norm żywieniowych na sztukę i z jednostkowych plonów z ha, które w różnych warunkach bywają bardzo różne.

W zależności od głównego ogniwa decydującego o rozmieszczeniu produkcji należy posługiwać się takimi czy innymi bilansami. Np. w demonstrowanej w dyskusji metodzie rozmieszczenia produkcji w PGR głównym kryterium była wysokość plonów i wydajność od sztuki. Autorzy wyszli z założenia, że o wysokości plonów i wydajności (jednostkowej) zwierząt decyduje zapewnienie, a więc zbilansowanie, potrzeb obornikowych, bazy paszowej (żywienie zwierząt) oraz siły roboczej. Ilość powiązań, a więc i bilansów, ograniczono do trzech, gdyż chodziło tu przede wszystkim o uproszczenie, o jasność metody.

Przy rozmieszczaniu produkcji ważnym momentem jest odpowiednie skojarzenie gałęzi. Stwierdzono bowiem, że właściwe proporcje między działami gospodarstwa bardziej decydują o wyniku produkcyjnym niż jakość gleby. Stąd też, aby uzyskać właściwą wydajność, należy we właściwy sposób skojarzyć poszczególne gałęzie. Na to, by móc prawidłowo skojarzyć gałęzie, trzeba ustalić prawidłową strukturę produkcji.

Mogłoby się wydawać, że przy zastosowaniu takiej metody rozmieszczania produkcji w PGR, która traktuje okręgi lub zjednoczenia jako pojedyncze przedsiębiorstwa produkcyjne — racjonalne kojarzenie gałęzi w zespołach i gospodarstwach jest utrudnione, lub wręcz niemo-

żliwe. Bowiem poszczególne zespoły i gospodarstwa posiadają różne warunki zewnętrzne i wewnętrzne. A więc, praktycznie rzecz biorąc, warunki okręgu lub zjednoczenia są oderwane od konkretnych warunków zespołów i gospodarstw.

Oczywiście, że właściwe skojarzenie gałęzi produkcyjnych na szczeblu zjednoczenia nie oznacza, że przez to automatycznie zostaną skojarzone gałęzie w zespołach i gospodarstwach. Natomiast wydaje się nie ulegać wątpliwości, że jeśli gałęzie nie są dobrze skojarzone na szczeblu okręgu lub zjednoczenia, to nie mogą być dobrze skojarzone i w samym zespole, a także i w gospodarstwie.

Metoda planowania rozmieszczenia produkcji powinna uwzględniać typ rejonu. W zależności więc od typu rejonu należy opracowywanie planu rozmieszczenia rozpoczynać od głównej decydującej gałęzi.

Racjonalne rozmieszczenie produkcji rolniczej powinno cechować się: 1) maksymalnym wykorzystaniem warunków miejscowych, 2) racjonalnym zużyciem pracy, 3) maksymalną wydajnością pracy, 4) maksymalną wielkością uzyskanej produkcji.

3. Rozmieszczenie produkcji a koszty własne

Kryterium kosztów własnych loco konsument, lub zakład przemysłu rolnego, jest jednym z decydujących o rozmieszczeniu produkcji. Biorąc bowiem pod uwagę przy rozmieszczaniu produkcji warunki klimatyczne i glebowe, które w znacznym stopniu decydują o rodzajach uprawianych roślin i wysokości ich plonów, tym samym bierzemy pod uwagę koszty własne produkcji. Koszty transportu, pomimo że są istotne, nie mają jednak u nas już teraz tak decydującego znaczenia jak dawniej. Wpływają na to stosunkowo niewielkie odległości i stały rozwój środków komunikacyjnych.